

Paweł Natorski

Uniwersytet Warszawski

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0655-3816>

e-mail: natorski45@wp.pl

Przestrzenne różnicowanie wyników wyborów parlamentarnych w Republice Słowackiej w 2023 roku

1. Wprowadzenie

30 września 2023 roku w Republice Słowackiej odbyły się przedterminowe wybory parlamentarne. Było to dziewiąte głosowanie do jednoizbowego parlamentu – Rady Narodowej od uzyskania przez państwo ze stolicą w Bratysławie niepodległości 1 stycznia 1993 roku. Elekcja przeprowadzona na początku jesieni 2023 roku weszła w skład słowackiego maratonu wyborczego – pomiędzy październikiem 2022 roku a czerwcem 2024 roku Słowacy i Słowaczki poszli do urn aż pięć razy.

Pomimo braku przekonywującego zwycięstwa w wyborach samorządowych w 2022 roku największe partie wchodzące w skład opozycji do ówczesnej centroprawicowej koalicji rządowej przystępowały do wyborów parlamentarnych we wrześniu 2023 roku z dobrej pozycji wyjściowej. Ugrupowania te zyskiwały w badaniach opinii publicznej na skutek rosnącego niezadowolenia Słowaków wobec m.in. wzrostu cen czy kłopotów gospodarczych oraz zmęczenia obywateli ciągłymi kłótniami personalnymi i programowymi między członkami rządu. W przededniu wyborów sondaże pokazywały, że zwyciężyć może jednak ugrupowanie proeuropejskie i liberalne. Główne pytanie brzmiało natomiast: kto będzie w stanie utworzyć rząd? Fragmentaryzacja słowackiej polityki skutkowałą sytuacją, w której do Rady Narodowej mogło wejść nawet dziesięć ugrupowań – od partii reprezentującej mniejszość węgierską i powiązaną z Viktorom Orbánem po skrajną prawicę.

Ostatecznie najlepszy rezultat w wyborach parlamentarnych odniósł obóz polityczny skupiony wokół osoby Roberta Ficy. Wywołało to wielkie poruszenie, także w polskich mediach. Na pierwszy plan wysuwały się informacje o kontrowersyjnych wypowiedziach polityka (nacechowanych zazwyczaj retoryką antyukraińską czy też antyimigrancką), jak również komentarze odnośnie do możliwej przyszłości kraju oraz ewentualnego odwrótu od demokratycznych wartości. Wielu publicystów oraz analityków zastanawiało się, w jaki sposób zaledwie pięć lat po najbardziej dramatycznym

epizodzie w nowoczesnej historii państwa, tj. morderstwie dziennikarza śledczego Jána Kuciaka oraz jego narzeczonej Martiny Kušnírovej i następującej po tym historycznie dużej fali protestów, Słowacy oraz Słowaczki znowu wynieśli na piedestał osoby, których (jak się wówczas wydawało) kariery polityczne zostały pogrzebane po tych wydarzeniach. Niektórzy widzieli w tej sytuacji zwycięstwo konserwatywnej i antyokcydentalnej wiejskiej Słowacji nad liberalnymi oraz proeuropejskimi miastami – zauważano, że państwo w znikomym stopniu posiada tkankę miejską i przywoływano m.in. stanowisko J. Buzalki, który opisywał słowacką mentalność jako „postchłopską”, wywodzącą się z XIX wieku i bezsilną wobec wyzwań współczesnego świata¹.

W komentarzach powyborczych i artykułach internetowych pojawiały się obserwacje dotyczące zróżnicowania wyników, przede wszystkim na płaszczyźnie miasto-wieś oraz na osi światopoglądowej konserwatyzm–liberalizm. Dotychczas nie została wydana publikacja opisująca ten problem w szerokim kontekście przestrzennym, również społeczno-ekonomicznym, koncentrująca się przede wszystkim na tym zagadnieniu. W poprzednich latach pozycje naukowe na temat poszczególnych, pojedynczych wyborów przeprowadzonych na obszarze Słowacji występowały sporadycznie, przede wszystkim tworzono je w języku słowackim (pisze o nich i wymienia w jednym ze swoich artykułów naukowych znawca słowackiej geografii wyborczej D. Kevický²). W literaturze polskojęzycznej słowacką politykę w kontekście subdyscypliny geografii wyborczej omawiał przede wszystkim M. Marmola³.

2. Metodologia

Niniejszy artykuł traktuje temat wyborów parlamentarnych w Republice Słowackiej, mających miejsce we wrześniu 2023 roku, w sposób analityczny. Jego celem jest przedstawienie wyników ze szczególnym uwzględnieniem ich geograficznego rozkładu oraz kwestii społecznych, związanych m.in. z najliczniejszymi mniejszościami zamieszkującymi Słowację – węgierską i romską. W pracy zostaje również podjęta próba przedstawienia szerokiego spektrum słowackiej sceny politycznej.

Zadaniem geografii wyborczej jest wyjaśnienie związków pomiędzy daną przestrzenią (w niniejszym przypadku poszczególnych części kraju) a zachowaniem wyborców. W związku z tym również w niniejszej pracy stawia się pytania: jakie kwestie powodują regionalne zróżnicowanie wyników? Jakie czynniki ekonomiczne, polityczne i społeczne wyjaśniają, dlaczego dane ugrupowanie posiada większe poparcie w niektórych obszarach

¹ B. Kubok, *Słowacja – wybory w kraju ludzi nieszczęśliwych*, „Kultura Liberalna”, 29 IX 2023, <https://kulturaliberalna.pl/2023/09/29/kubok-slowacja-wybory-w-kraju-ludzi-nieszczesliwych> [dostęp: 24.09.2024].

² D. Kevický, *Themes, approaches, and methods in the geographical analysis of Czech and Slovak parliamentary elections: a systematic review*, „Acta Universitatis Carolinae Geographica” 2021, nr 2(56), s. 258–261, <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.16> [dostęp: 24.09.2024].

³ Por.: M. Marmola, *Nowe partie polityczne w Polsce, Czechach i na Słowacji z perspektywy geografii wyborczej*, „Political Preferences” 2017, nr 17; M. Marmola, *Nowe partie w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.

geograficznych, a w innych nie? Które regiony na terytorium Słowacji wyróżniają się na mapie wyborczej? Hipoteza tu przyjęta jest następująca: można wskazać, że o zwycięstwie w wyborach parlamentarnych, które zostały przeprowadzone w Republice Słowackiej 30 września 2023 roku, zdecydowały obszary, w których przeważa nieufność do Unii Europejskiej oraz niechęć do liberalizmu, zarówno światopoglądowego, jak i gospodarczego. Z racji krótkiego formatu pracy nie podjęto szerszej analizy nt. uwarunkowań historycznych, a skupiono się na współczesnych bodźcach katalizujących decyzje głosujących i wyjaśnieniu obserwowanych prawidłowości.

Do osiągnięcia celu niniejszego badania wykorzystano ostateczne wyniki wyborów parlamentarnych przeprowadzonych na Słowacji we wrześniu 2023 roku. Tematem pracy są zatem studia dotyczące pojedynczej elekcji, czyli jeden z najpopularniejszych motywów badań, przede wszystkim słowackojęzycznych, nt. geografii wyborczej Słowacji od lat 90. XX wieku⁴. Metody użyte w tekście to: analiza opisowa, badanie map i identyfikacja poparcia dla ugrupowań w poszczególnych okręgach wyborczych. Przeprowadzono analizę związku między poparciem wyborczym danej partii a bazą społeczno-ekonomiczną w danych regionach. W artykule zajęto się m.in. czynnikami długoterminowymi, które mogłyby wyjaśnić geograficzne rozmieszczenie lokalnych tożsamości politycznych. Podane w tekście wyniki wyborów pochodzą z państwowych stron internetowych Republiki Słowackiej, przedstawiających rezultaty poszczególnych elekcji. Wszystkie zostały zaokrąglone do części dziesiątych dla ułatwienia odbioru przez czytelnika.

W celu prawidłowego zidentyfikowania uwarunkowań terytorialnego zróżnicowania wyników wyborów niezbędna jest znajomość profili i podstawowych cech elektoratów, aby móc dokonać identyfikacji istotnych kwestii politycznych, mogących mieć znaczenie dla głosujących. Dlatego też w pierwszej części ukazane są poszczególne partie, które dostały się do parlamentu w wyniku wyborów z 2023 roku i ich profile.

Nazwy partii w niniejszej pracy są przedstawiane – oprócz pierwszego nadmienienia – w postaci skrótu od ich słowackojęzycznej nazwy. W przypadku nazw geograficznych używane są terminy polskojęzyczne. Oryginalna wersja słowackojęzyczna pojawia się przy ich pierwszym nadmienieniu. Wyjątkiem są nazwy przyjęte w języku polskim i powszechnie znane, jak Bratysława czy Koszyce.

3. Tło polityczno-partyjne

Wcześniejsze zwołanie wyborów parlamentarnych (pół roku przed terminem wynikającym ze zwyczajowego trybu) było pochodną nieotrzymania w grudniu 2022 roku wotum zaufania przez ówczesny rząd pod przywództwem Eduarda Hegera. Żeby zrozumieć, jak do tego doszło, należy cofnąć się o kilkanaście miesięcy. W następstwie wyborów do jednoizbowego parlamentu – Rady Narodowej, od 2020 roku Słowacją rządziła centroprawicowa koalicja złożona z następujących partii: sojuszu Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (słow. *Obyčajní Ľudia a nezávislé osobnosti*; skrót: OLaNO), Jesteśmy Rodziną (słow. *Sme Rodina*), Dla Ludzi (słow. *Za ľudí*) oraz Wolność i Solidarność (słow. *Sloboda*

⁴ D. Kevický, *Themes...*, s. 253.

a *Solidarita*; skrót: SaS). W marcu 2020 roku zaprzysiężono gabinet Igora Matovicia, przywódcy OĽaNO – największego ugrupowania pod względem liczby deputowanych. Rząd polityka przetrwał rok. Konflikty w koalicji, przede wszystkim pomiędzy szefem rządu a wicepremierem oraz liderem SaS Richardem Sulikiem, oraz kryzys związany z decyzją o sprowadzeniu rosyjskiej szczepionki przeciwko COVID-19 o nazwie Sputnik V doprowadziły do „wymiany” Matovicia na Eduarda Hegera (członka OĽaNO, wicepremiera oraz ministra finansów w poprzednim gabinecie). Wewnątrz nowego rządu również nie brakowało ostrych tarć. Ostatecznie w trakcie lata 2022 roku partia SaS podjęła decyzję o wystąpieniu z koalicji. Mniejszościowy rząd nie wytrzymał próby czasu i 15 grudnia 2022 roku gabinet Hegera nie otrzymał wotum zaufania. Na początku 2023 roku, po długich negocjacjach, ustalono termin przyspieszonych wyborów na 30 września.

Po długiej kampanii wyborczej (oficjalnie rozpoczętej w czerwcu, w praktyce trwała ona już od grudnia 2022 roku) najwyższe poparcie we wrześniowych wyborach uzyskało ugrupowanie Kierunek – Socjalna Demokracja (słow. *SMER – sociálna demokracia*, skrót: SMER-SD). Poniżej zostaną przedstawione wyniki poszczególnych partii, które dostały się do parlamentu oraz w sposób skrótowy ich profile i stanowiska w najbardziej kluczowych aktualnie kwestiach.

4. Ugrupowania reprezentowane w Radzie Narodowej w wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych 30 września 2023 roku

4.1. Kierunek – Socjalna Demokracja (SMER-SD)

Ugrupowanie SMER-SD otrzymało w analizowanych wyborach parlamentarnych 22,9% ważnych głosów. Pięć lat wcześniej znajdowało się w poważnym kryzysie. Wówczas, po wielu latach sukcesów, poparcie dla socjaldemokratów w sondażach spadło poniżej 10%. Bezpośrednią przyczyną były następstwa morderstwa dziennikarza śledczego Jána Kuciaka i jego narzeczonej Martiny Kušnírovej. Fakt, że zamordowany redaktor pisał m.in. o oszustwach podatkowych ludzi związanych ze SMER-SD, doprowadził do masowych protestów przeciwko władzy i rezygnacji ówczesnego premiera Roberta Ficy. Partia zaczęła systematycznie odzyskiwać zaufanie części słowackiego społeczeństwa.

Ugrupowanie, którym od początku istnienia, tj. od 1999 roku, nieprzerwanie kieruje wspomniany Fico (premier w latach 2006–2010 oraz 2012–2018) trudno jednoznacznie zaszereżować pod kątem ideologicznym. Brak jasnej definicji, również programowej (oraz samookreślenia), towarzyszy działalności partii od momentu jej założenia⁵. Powstała ona w wyniku rozłamu w sukcesorce Komunistycznej Partii Słowacji (słow. *Komunistická strana Slovenska*), tj. w Partii Demokratycznej Lewicy (słow. *Strana demokratickej ľavice*). Partia zaczęła dominować na słowackiej scenie politycznej w połowie

⁵ J. Marušiák, *Slovak, not Brussels Social Democracy*. *Europeanization/De-Europeanization and the Ideological Development of Smer-SD Before 2020 Parliamentary Elections in Slovakia*, „Politologický časopis – Czech Journal of Political Science” 2021, nr 1, s. 39, <https://doi.org/10.5817/PC2021-1-37> [dostęp: 24.09.2024].

pierwszej dekady XXI wieku. Stało się tak za sprawą budowania pozycji na bazie poparcia obywateli sfrustrowanych polaryzacją polityczną występującą na Słowacji przełomu wieków i kierunkiem ewolucji demokracji po czasach socjalizmu.

Co do zasady partia reprezentuje lewicowo-narodowe wartości. Ekonomicznie opowiada się za szeroko rozwiniętą polityką socjalną oraz wsparciem najuboższych, prezentując się przy tym jako „słowacka, a nie brukselska socjaldemokracja”⁶. SMER-SD w kwestiach światopoglądowych przyjmuje natomiast pozycje konserwatywne – sprzeciwia się małżeństwom homoseksualnym, kultuwyje „tradycyjny” model rodziny, mówi „nie” imigrantom, deklarując przy tym „obronę Słowacji”⁷. SMER-SD uważa się za partię polityczną reprezentującą tzw. miękkiego populizm. Współpracuje przy tym z partiami akcentującymi wartości narodowe⁸.

W kwestii polityki zagranicznej niektóre poglądy działaczy partii budzą kontrowersje w zachodnich mediach. Robert Fico buduje swoją pozycję m.in. na „antymperializmie” i oporze wobec federalistycznych tendencji Unii Europejskiej. W trakcie kampanii wyborczej nieraz deklarował, że nie zgodzi się na dalszą pomoc wojskową dla Ukrainy walczącej z Rosją. Według polityka nie istnieje możliwość rozwiązania problemu wokół Krymu podczas trwającej wojny, bowiem jego zdaniem „irracjonalne byłoby myślenie, że Rosja wycofa się z Krymu”⁹. Jego poglądy, a także współpraca z ruchami nacjonalistycznymi oraz „odwrót od socjaldemokratycznych wartości” doprowadziły w październiku 2023 roku do zawieszenia SMER-SD w ramach frakcji w Parlamencie Europejskim – Partii Europejskich Socjalistów¹⁰. Wątpliwości obserwatorów wynikają również z bardzo dobrych relacji lidera partii z premierem Węgier Viktorom Orbánem.

Z drugiej strony, analitycy zauważali przed wyborami, że podczas swojego długiego urzędowania jako premier Fico często działał na zasadzie, którą można określić jako „populizm w mowie, racjonalizm w działaniu”. Nie można zapominać, że to właśnie za jego rządów wprowadzono walutę euro, a on sam określał Unię Europejską jako najważniejszego partnera („Słowacja powinna być częścią głęboko zintegrowanego „jądra” Unii Europejskiej”¹¹).

⁶ *Ibidem*, s. 44.

⁷ *Ibidem*, s. 42.

⁸ N. Dušková, *The geography of the populist vote in Slovakia*, „Charles University. Faculty of Social Studies. Institute of Economic Studies” 2023, s. 9, <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/182593/120445046.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 24.09.2024].

⁹ K. Janicek, *As Slovakia's trust in democracy fades, its election frontrunner campaigns against aid to Ukraine*, „Associated Press”, 18 IX 2023, <https://apnews.com/article/slovakia-election-fico-ukraine-russia-democracy-smer-e9e04e59361d927918ff9e8e6e830694> [dostęp: 24.09.2024].

¹⁰ Taki sam los spotkał partię HLAS-SD. Zob. B. Zmušková, *European Socialists suspend Slovak members Smer, Hlas*, „Euractiv”, 13 X 2023, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/european-socialists-suspend-slovak-members-smer-hlas/> [dostęp: 24.09.2024].

¹¹ T. Jancarikova, *Slovakia's future is with core EU, not eurosceptic eastern nations: PM*, „Reuters”, 15 VIII 2017, <https://www.reuters.com/article/us-slovakia-politics-eu/slovakias-future-is-with-core-eu-not-eurosceptic-eastern-nations-pm-idUSKCN1AV1YY> [dostęp: 24.09.2024].

4.2. Progresywna Słowacja (PS)

Drugie miejsce zajął najpoważniejszy przeciwnik socjaldemokratów w kampanii wyborczej 2023 roku – partia Progresywna Słowacja (słow. *Progresívne Slovensko*; skrót: PS). Do wyniku na poziomie 18% poprowadził ją 39-letni Michal Šimečka, absolwent anglosaskich uczelni i wiceprzewodniczący Parlamentu Europejskiego (po przegranej PS w wyborach parlamentarnych zrezygnował z tej funkcji). Jest to polityk, który przez poprzednie lata optował w Brukseli za rozwiązaniami monitorującymi praworządność i sposób wykorzystywania unijnych funduszy w krajach Wspólnoty.

Natomiast samo ugrupowanie, założone w 2017 roku, opowiada się za poszerzeniem praw osób LGBT+, umiarkowanym liberalizmem gospodarczym, walką z korupcją, tzw. zieloną polityką oraz poszerzeniem kooperacji w ramach UE oraz NATO. Jest za dalszym wsparciem walczącej Ukrainy i optuje za utrzymaniem sankcji wobec Rosji. W kampanii wyborczej partia dystansowała się także od Węgier oraz Polski w kwestii ich stosunku do demokracji oraz współpracy europejskiej. Progresywna Słowacja pozycjonuje się jako centrum oporu przeciwko populizmowi. To właśnie z tej partii wywodzi się prezydent kraju w latach 2019–2024, tj. Zuzana Čaputová. Z ugrupowaniem sympatyzuje także Matúš Vallo, burmistrz Bratysławy.

4.3. Głos – Socjalna Demokracja (HLAS-SD)

Na najniższym stopniu podium uplasowało się – z wynikiem 14,7% – stronnictwo Głos – Socjalna Demokracja (słow. *Hlas – sociálna demokracia*; skrót: HLAS-SD). Nazwa, zbliżona do zwycięskiej w wyborach partii, nie jest przypadkowa. Lider ugrupowania, Peter Pellegrini, był bowiem przez lata współpracownikiem Roberta Ficy i członkiem SMER-SD. W wyniku protestów po zabójstwie Kuciaka i Kušnírovej to właśnie on zastąpił skompromitowanego polityka na fotelu szefa rządu. Po wyborach parlamentarnych w 2020 roku, kiedy to Pellegrini otrzymał znacznie więcej głosów niż jego polityczny mentor, zdecydował się założyć własną partię – HLAS-SD. Przez kilkanaście miesięcy ugrupowanie przewodziło w sondażach. Jednakże ofensywa Ficy w ostatnich miesiącach spowodowała powolną utratę poparcia przez stronnictwo Pellegriniego.

Powyższe wynikało po części z faktu, że HLAS-SD prezentowało w kampanii wyborczej w wielu kwestiach zbliżone poglądy do SMER-SD. Można było na tej podstawie wysnuć tezę, że partia ta jest wyważoną oraz bardziej prozachodnią wersją ugrupowania Ficy. Peter Pellegrini nie polaryzuje tak jak jego prekursor na stanowisku premiera – cieszy się też sympatią dużej części Słowaków i w 2023 roku regularnie znajdował się w ścisłej czołówce najbardziej cenionych polityków (co następnie potwierdziło jego zwycięstwo w wyborach prezydenckich w 2024 roku). W środowisku HLAS-SD brakowało też zdecydowanych i wyrazistych wypowiedzi np. w sprawach światopoglądowych (stanowisko partii jest na tej płaszczyźnie raczej konserwatywne). W agendzie partii przeważały proeuropejskie poglądy. Ugrupowanie opowiadało się za kontynuacją pomocy dla Ukrainy i utrzymaniem sankcji nałożonych na Federację Rosyjską. W przedwyborczych analizach HLAS-SD określano jako potencjalnego *kingmakera* oraz partię mogącą zawrzeć koalicję zarówno ze SMER-SD, jak i z PS. Jednakże wypowiedzi ze środka ugrupowania świadczy-

ły, że partii Pellegriniego bliżej jest do obozu Ficy. Domysły te potwierdził sam lider partii, który już po wyborach stwierdził, że ewentualna koalicja HLAS-SD z konserwatystami z KDH oraz liberałami z PS i SaS byłaby „pełna konfliktów”¹². Pół roku później okazało się, że określenie *kingmaker* w przypadku Pellegriniego okazało się nadzwyczaj trafne – najprawdopodobniej „nagrodą” za wejście HLAS-SD do rządu Roberta Ficy było poparcie udzielone przez SMER-SD jego kandydaturze na urząd prezydenta, co znacząco ułatwiło politykowi zastąpienie Zuzany Čaputovej w Pałacu Prezydenckim.

4.4. Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (OL'aNO)

O stosunku słowackiego społeczeństwa do koalicji rządzącej w latach 2020–2022 świadczy to, że na podium nie znalazła się żadna partia wchodząca w jej skład. Dopiero czwarte miejsce zajął zwycięzca poprzednich wyborów – OL'aNO, z poparciem na poziomie 8,9%. Jej liderem jest Igor Matovič, który w 2010 roku założył ugrupowanie-matkę przymierza, tj. organizację Zwyczajni Ludzie (słow. *Obyčajní ľudia*).

OL'aNO reprezentuje w większości wartości konserwatywne (m.in. w kwestii podejścia do LGBT+), jednakże jest często określane jako *catch-all party*. Podczas swoich rządów wspierało Ukrainę i sankcje wobec Rosji. Deklaruje poparcie dla integracji europejskiej oraz NATO. W kwestii polityki gospodarczej dużo miejsca w programie wyborczym poświęcono wsparciu dla rodzin i najuboższych. Od czasu założenia OL'aNO pozycjonuje się jako ugrupowanie antykorupcyjne i antyestablishmentowe. W kontekście powyborczych przetasowań należy zauważyć, że zarazem PS, jak i SMER-SD były ostrymi krytykami rządów kierowanych przez ludzi z tego ugrupowania. Koalicji Matovicia nie rozważano zatem jako ewentualnego powyborczego partnera żadnej z głównych partii.

4.5. Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH)

W wyniku wyborów po ponad trzech latach do parlamentu wrócili posłowie reprezentujący Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (słow. *Kresťanskodemokratické hnutie*; skrót: KDH). Partia, której od 2020 roku liderem jest Milan Majerský, uzyskała 6,8% poparcia.

Zgodnie z nazwą ugrupowanie założone w 1990 roku określa się jako chadeckie. Profil partii jest definiowany jako antykomunistyczny, proeuropejski i proamerykański. Dużą rolę KDH przywiązuje do tradycji oraz społecznej nauki Kościoła katolickiego. W poprzednich latach współpracowała ona m.in. z Progresywną Słowacją (co przejawiało się np. w poparciu Zuzany Čaputovej w II turze wyborów prezydenckich w 2019 roku), jednakże w kampanii wyborczej w 2023 roku KDH prezentowała poglądy zbliżone raczej do obozu politycznego Roberta Ficy. Szerokim echem odbiła się przede wszystkim wypowiedź Milana Majerskiego, który określił LGBT+ „plagą” i porównał ruch do korupcji¹³. Natomiast

¹² T. Nicholson, *Slovakia's kingmaker party only wants coalition with populist Fico*, „Politico”, 10 X 2023, <https://www.politico.eu/article/slovakias-kingmaker-party-only-wants-coalition-with-populist-fico/> [dostęp: 24.09.2024].

¹³ Prut, *Šéf KDH Majerský označil LGBTI za pliahu a prirovnať ju ku korupcii. Jeho výrok vyvolal pobúrenie*, „HN Online.sk”, 3 IX 2023, <https://hnonline.sk/slovensko/96102418-sef-kdh-majersky-oznaci-lgbti-za-pliahu-a-prirovnať-ju-ku-korupcii-jeho-vyrok-vyvolal-poburenie> [dostęp: 24.09.2024].

w październiku 2023 roku Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny jako jedyna partia-członek Europejskiej Partii Ludowej głosowała przeciwko stowarzyszeniu tejże frakcji euro-parlamentarnej z Europejskim Sojuszem Centroprawicowym LGBT+¹⁴.

4.6. Wolność i Solidarność (SaS)

Do parlamentu dostało się także ugrupowanie Richarda Sulika o nazwie Wolność i Solidarność, uzyskując 6,3% poparcia. Ekonomista i przedsiębiorca jest założycielem partii oraz jej liderem od samego początku, tj. od 2009 roku. Rok później SaS po raz pierwszy weszło do parlamentu i od tej pory reprezentanci frakcji zasiadają tam nieprzerwanie.

Ugrupowanie jest określane jako libertariańskie. Opowiada się za m.in. prostymi i niskimi podatkami, ograniczeniem roli państwa w gospodarce, legalizacją małżeństw homoseksualnych, zwiększonymi wydatkami na wojskowość czy dekryminalizacją dostępu do narkotyków. Z drugiej strony SaS domaga się reformy Unii Europejskiej, będąc równocześnie członkiem europarlamentarnej frakcji Europejskich Konserwatystów i Reformatorów (w której zasiada także m.in. polska partia Prawo i Sprawiedliwość). Ugrupowanie podczas kryzysu uchodźczego w 2015 roku dało się również poznać jako nieprzychylnie nastawione wobec migrantów z krajów islamskich. Partia Sulika stoi natomiast w kontrze do Roberta Ficy oraz jego partii i w przedwyborczych analizach była przedstawiana jako ewentualny koalicjant Progresywnej Słowacji.

4.7. Słowacka Partia Narodowa (SNS)

Ostatnią frakcją, która przekroczyła próg wyborczy, ustanowiony dla partii na poziomie 5%, była Słowacka Partia Narodowa (słow. *Slovenská národná strana*; skrót: SNS). Partia kierowana od 2012 roku przez Andreja Danko osiągnęła wynik 5,6%. Założona (albo, jak chcieliby jego zwolennicy, odtworzona) w 1990 roku odwołuje się do tradycji historycznej Słowackiej Partii Narodowej działającej w latach 1871–1938 na terenie Austro-Węgier, a potem Czechosłowacji.

Ugrupowanie jest określane jako nacjonalistyczne, eurosceptyczne, antyimigranckie, kontestujące liberalizm światopoglądowy oraz wykazujące elementy rusofilii. Domaga się natychmiastowego wstrzymania pomocy wojskowej dla Ukrainy. W kierunku frakcji padają niekiedy zarzuty o propagowanie nienawiści, szczególnie wobec imigrantów oraz osób LGBT+. Na polu gospodarczym ugrupowanie opowiada się za protekcjonizmem i polityką proscjalną.

SNS w latach 2006–2010 oraz 2016–2020 tworzyła koalicję rządową z SMER-SD. Także teraz partia ta była typowana przez obserwatorów jako kandydat do przystąpienia do ewentualnej koalicji kierowanej przez Roberta Ficy.

4.8. Ugrupowania pozaparlamentarne

Tuż pod progiem wyborczym na poziomie 5% znalazły się ugrupowania: Republika (słow. *Republika*) z poparciem 4,8% oraz Sojusz (słow.-węg. *Aliancia-Szövetség*), który otrzy-

¹⁴ B. Zmušková, *op.cit.*

mał 4,4% głosów. Pierwsze z nich jest zaliczane do skrajnej prawicy (lider partii Milan Uhrík i jego kompani wzywali w kampanii wyborczej m.in. do wyjścia Słowacji z NATO oraz ukrócenia jakiegokolwiek pomocy finansowej dla „podejrzanych” organizacji pozarządowych o profilu liberalnym). Natomiast Sojusz reprezentuje przede wszystkim interesy mniejszości węgierskiej (stąd węgierskojęzyczna nazwa w członie partii).

Do parlamentu nie dostali się jeszcze m.in. centroprawicowi Demokraci (słow. *Demokrati*) pod przywództwem wspomnianego już Eduarda Hegera (2,9%), a również pogrążone po licznych aferach z udziałem szefa partii konserwatywne ugrupowanie Jesteśmy Rodziną (2,2%). Wyjątkowo słaby wynik zanotowała neonazistowska Partia Ludowa – Nasza Słowacja (słow. *Ludová strana – Naše Slovensko*; skrót: ĽSNS) (0,8%), która – jak się wydaje – po siedmiu latach pobytu w parlamencie i szokowania Europy swoim ekstremizmem powoli odchodzi w polityczny niebyt (co też potwierdził później wynik szefa ugrupowania Mariana Kotleby w wyborach prezydenckich oraz słaby rezultat w wyborach europejskich).

4.9. Wyniki wyborów i ich konsekwencje

Łącznie w wyborach oddano ponad 1,53 mln ważnych głosów, a frekwencja wyniosła 68,4%¹⁵. Po podaniu oficjalnych wyników okazało się, że podział miejsc w 150-osobowej Radzie Narodowej kształtuje się następująco: SMER-SD – 42 mandaty, PS – 32, HLAS-SD – 27, OĽaNO – 16, KDH – 12, SaS – 11, SNS – 10.

Wyniki wyborów parlamentarnych w 2023 roku wyraźnie wykazały głęboki polityczny podział w słowackim społeczeństwie. Był on szczególnie zauważalny na osi miasto (a szczególnie aglomeracja bratysławska)–wieś. Zwyciężył faworyt tej drugiej – co z pewnością ułatwił fakt, że Słowacja ma jeden z najniższych wskaźników urbanizacji w Europie (ok. 54%). Okazuje się zatem, że wciąż żywe jest tu zjawisko opisywane przez L. Johannsena dwie dekady temu – w krajach o nieskonsolidowanej demokracji w państwach postsocjalistycznych występuje silny konflikt na linii miasto–wieś¹⁶. Obserwując historię przestrzennego zróżnicowania wyników zarówno słowackich, jak i ogólnie elekcji w Europie Środkowo-Wschodniej, można zauważyć, że zachowania wyborcze mieszkańców wsi są bardziej konserwatywne niż mieszkańców miast¹⁷.

¹⁵ Dla porównania w rekordowych pod tym względem wyborach parlamentarnych w 1998 roku frekwencja wyniosła 84,3%. W 2006 roku spadła do najniższego wyniku – 54,7%; od tego czasu procent oddanych głosów powoli, ale stale rośnie – są to piąte wybory parlamentarne z rzędu, w którym odsetek głosów oddanych był wyższy niż poprzednio. Co interesujące, na Słowacji (w porównaniu np. do Polski) o wiele niższą frekwencję notuje się zawsze w wyborach prezydenckich (w 2019 roku był to wynik na poziomie 48,7% w pierwszej turze, a zaledwie 41,8% w drugiej), w XXI wieku rzadko przekraczała ona 50%.

¹⁶ L. Johannsen, *The foundation of the state: emerging urban-rural cleavages in transition countries*, „Communist and Post-Communist Studies” 2003, nr 3(36), s. 291–309, [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(03\)00040-0](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(03)00040-0) [dostęp: 24.09.2024].

¹⁷ M. Kowalski, *Trwałość przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Przegląd Geograficzny” 2023, nr 1(95), s. 59, <https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.1.3> [dostęp: 24.09.2024].

Na terenach wiejskich występuje na Słowacji większa mobilizacja wyborców. Od lat odnotowuje się na tych obszarach wyższą frekwencję niż w ośrodkach miejskich¹⁸. Partiom, które prezentowały w kampanii wyborczej profil narodowy, populistyczny, czy prosojalny, pomogły też wydarzenia na świecie. Wojna w sąsiedniej Ukrainie, kryzys uchodźczy oraz następstwa pandemii COVID-19 bardziej zmobilizowały konserwatywno-socjalny elektorat, także w okręgach wyborczych położonych w rejonach wschodnich, słabo zurbanizowanych, o ujemnym saldzie migracji, które cechowały się w najnowszej historii Słowacji niską frekwencją¹⁹.

W obliczu wyników z jednej strony pojawiła się wizja koalicji pod wodzą Roberta Ficy – obok SMER-SD w tym bloku plasowano także SNS, prawdopodobnie również HLAS-SD oraz ewentualnie KDH, z drugiej strony dyskutowano o potencjalnym porozumieniu PS-HLAS-SD-SaS-KDH. Ostatecznie 10 października 2023 roku pojawiła się informacja o odrzuceniu przez HLAS-SD oferty Progresywnej Słowacji. Skutkowało to podpisaniem dzień później porozumienia koalicyjnego przez SMER-SD, HLAS-SD oraz SNS. Szefem rządu został, po raz trzeci, Robert Fico. Lider HLAS-SD Peter Pellegrini objął natomiast funkcję przewodniczącego parlamentu.

5. Analiza przestrzenna wyborów

5.1. Wyniki wyborów z podziałem na kraje

Słowacja dzieli się na osiem krajów (słow. *kraj*), czyli – zakładając na potrzeby niniejszej pracy – odpowiedników polskich województw. Ich nazwy są związane z najludniejszymi miastami w danej jednostce administracyjnej.

Rysunek 1. Podział administracyjny Republiki Słowackiej

Źródło: Wikimedia, *Regions of Slovakia*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slovakiakraje_numbers.png [dostęp: 30.11.2023].

¹⁸ R. Mikuš, L. Máliková, *Patterns of electoral behavior in marginal rural communes: case study from eastern Slovakia*, „Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography” 2015, nr 1(9), <http://dx.doi.org/10.5719/hgeo.2015.91.5> [dostęp: 24.09.2024].

¹⁹ D. Kevický, *Volebná účasť na Slovensku v roku 2020 z pohľadu geografie – zmena alebo stabilita?*, „Acta Geographica” 2022, nr 2(64), s. 163, http://www.actageographica.sk/stiahnutie/64_2_03_Kevicky.pdf [dostęp: 24.09.2024].

Numery na rysunku 1 są przypisane do krajów według poniższej tabeli ukazującej wynik ugrupowań, które dostały się do słowackiego parlamentu na skutek wyniku wyborów z 30 września 2023 roku, z podziałem na poszczególne rezultaty w danych krajach.

Tabela 1. Procent głosów otrzymanych przez ugrupowania polityczne, które dostały się w wyniku wyborów parlamentarnych z 30 września 2023 roku do Rady Narodowej Republiki Słowackiej, z podziałem na kraje

Kraj (nr na rysunku 1)	SMER-SD	PS	HLAS-SD	OLaNO	KDH	SaS	SNS
Bratysławski (1)	18,5	31	10,4	6,2	4,9	12,5	4,3
Trnawski (2)	22	17,1	12,1	9,4	4,6	5,4	4,4
Trenczyński (3)	29,5	16,6	16,4	5,9	5,4	5,6	7,3
Nitrzański (4)	25,3	14,4	14,4	7,5	4,1	4,8	4,5
Žyliński (5)	25,8	15,5	16,0	6,9	9,4	5,6	8,1
Bańskobystrzycki(6)	22,9	15,0	19,8	7,4	4,3	5,1	6,5
Preszowski (7)	22,0	10,8	16,2	14,8	14,1	4,1	5,7
Koszycki (8)	21,1	14,7	15,1	13,5	6,8	5,7	4,4
Wynik ogólnokrajowy	22,9	18,0	14,7	8,9	6,8	6,3	5,6

Źródło: *Volby do Národnej rady Slovenskej republiky 2023*, <https://volbysr.sk/sk/index.html> [dostęp: 24.09.2024].

W wyborach parlamentarnych w 2023 roku w siedmiu krajach zwyciężyło ugrupowanie SMER-SD. Partia ta najwyższe poparcie uzyskała w kraju trenczyńskim (29,4%), natomiast najniższe w jedynym, w którym poniosła porażkę – bratysławskim (18,5%). Zwyciężyła tam Progresywna Słowacja z najwyższym wynikiem na poziomie krajów (31%). Najgorzej poszło PS w najludniejszym na Słowacji kraju preszowskim (zaledwie 10,8%). Partii HLAS-SD najbardziej zaufali wyborcy z centrum kraju, zwłaszcza z kraju bańskobystrzyckiego (19,8%), a najmniej w Bratysławie i okolicach (10,4%). OLaNO najlepiej poradziło sobie na wschodzie – najwyższy wynik partia byłego premiera Matovicia osiągnęła w kraju preszowskim (14,8%), a najniższy w kraju trenczyńskim (5,9%). Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny również zaskarbił sobie sympatię szczególnie w kraju preszowskim (14,1%), natomiast inaczej stało się w kraju nitrzańskim (4,1%). Na SaS – identycznie jak w przypadku PS – najczęściej głosowali wyborcy w kraju bratysławskim (12,5%), a najrzadziej w kraju preszowskim (4,1%). Słowacka Partia Narodowa największy sukces osiągnęła w przemysłowym kraju żylińskim (8,1%). Najgorzej narodowcom poszło w kraju bratysławskim (4,3%).

Warto także zwrócić uwagę na wyniki za granicą²⁰. W lokalach wyborczych usytuowanych poza obszarem Słowacji oddano prawie 58 tys. ważnych głosów. Na obczyźnie zdecydowanie zwyciężyła PS, zdobywając aż 61,7% głosów. Dobry wynik osiągnął też jej potencjalny koalicjant, ugrupowanie SaS, które otrzymało poparcie na poziomie 10,8%.

²⁰ *Volby do Národnej rady Slovenskej republiky 2023*, <https://volbysr.sk/sk/index.html> [dostęp: 24.09.2024].

Dopiero trzecie miejsce zajęła partia SMER-SD z wynikiem 6,1%. Łącznie powyborcza koalicja rządowa SMER-SD–HLAS-SD–SNS uzyskała w lokalach zagranicznych 12,4% głosów (dla porównania wewnątrz Republiki 43,2%). Świadczy to o w większości liberalnych poglądach Słowaków mieszkających poza swoją ojczyzną.

5.2. Wyniki wyborów z podziałem na okresy

Słowackie największe jednostki administracyjne – kraje dzielą się na łącznie 79 okresów (słow. *okres*). 30 września 2023 roku w 58 zwyciężyła partia SMER-SD. Jej największej przeciwnicze, Progresywnej Słowacji, udało się odnieść triumf w 12 okresach, skupionych na obszarach wokół dwóch najludniejszych miast. PS otrzymała największe zaufanie wyborców na całym terytorium Bratysławy (podzielonej na pięć okresów), w okresach położonych w aglomeracji stolicy: Pezinok (słow. *Pezinok*) oraz Senec (słow. *Senec*) (oba w kraju bratysławskim), przygranicznym z Czechami: Skalica (słow. *Skalica*) (kraj trnawski), a także we wszystkich czterech okresach tworzących terytorium drugiego najludniejszego słowackiego miasta, Koszyc (kraj koszycki).

Ugrupowanie Sojusz, które, jak już wspomniano, reprezentuje przede wszystkim mniejszość węgierską, zwyciężyło w trzech okresach graniczących z Węgrami. Były to: Dunajská Streda (słow. *Dunajská Streda*) w kraju trnawskim, Komárno (słow. *Komárno*) w kraju nitrańskim oraz Rymawska Sobota (słow. *Rimavská Sobota*) w kraju bańskobystrzyckim. W takiej samej liczbie jednostek administracyjnych wiktoryę mogło ogłosić KDĤ. Chadecy triumfowali w jednostkach: Namiestów (słow. *Námestovo*) i Twardoszyn (słow. *Tvrdošín*) w kraju żylińskim oraz Lewocza (słow. *Levoča*) w kraju preszowskim. Koalicja OĽaNO byłego premiera Matoviccia zwyciężyła w okresie Kieżmark (słow. *Kežmarok*) w kraju preszowskim oraz Koszyce-okolice (słow. *Košice-okolie*) w kraju koszyckim. W jednym okresie – Bańska Bystrzyca (słow. *Banská Bystrica*) w kraju bańskobystrzyckim, zwyciężył HLAS-SD.

5.3. Analogia wyborów parlamentarnych z 2023 roku do referendum unijnego

Czy można znaleźć dobre odniesienie historyczne do omawianych wyników wyborów parlamentarnych w 2023 roku? W celu analizy warto cofnąć się o 20 lat i spojrzeć na wyniki referendum ogólnokrajowego w sprawie przystąpienia Słowacji do Unii Europejskiej. Wówczas to 93,7% głosujących opowiedziało się za tą opcją, natomiast do urn poszło zaledwie 52,1% potencjalnych wyborców (jest to do dziś w skali europejskiej najniższy wynik w przypadku referendum akcesyjnego do UE). W tabeli 2 został ukazany procent uprawnionych do głosowania, którzy zagłosowali na „tak” (frekwencja x procent głosów „za”) w referendum w 2003 roku w skali krajów.

Tabela 2. Procent uprawnionych do głosowania, którzy zagłosowali w referendum ogólnokrajowym w 2003 roku za przystąpieniem Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej z podziałem na kraje

Kraj	Procent
Bratysławski	57,1
Koszycki	50,7
Preszowski	49,3
Trnawski	48,7
Bańskobystrzycki	48,4
Nitrzański	48,0
Żyliński	44,1
Trenczyński	44,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Výsledky hlasovania oprávnených občanov v referende podľa krajom*, <https://volby.statistics.sk/ref/ref2003/webdata/sk/tab/kraje.htm> [dostęp: 30.11.2023].

Porównując tabele 1 oraz 2, można zauważyć, że wyniki z drugiego zestawienia są idealnie odwrotne do rankingu poparcia dla SMER-SD w wyborach parlamentarnych w 2023 roku. Wynika więc z tego, że wyborcy w krajach żylińskim i trenczyńskim charakteryzują się największą nieufnością w stosunku do Unii Europejskiej. Świadczy o tym również fakt, że najwyższe poparcie w skali kraju osiągnęły na tych terenach także takie eurosceptyczne partie, jak Słowacka Partia Narodowa oraz skrajnie prawicowa Republika (która w obu tych okręgach przekroczyła próg 5%).

6. Analiza głosowania wybranych regionów

Poniżej zostaną przedstawione analizy zachowań wyborców w poszczególnych rejonach – szczególnie tych, gdzie decyzje elektoratu mogą budzić pozornie największe zdumienie lub gdy wychodzą one w pewien sposób ponad przeciętne zachowania wyborcze.

6.1. Obszary największego poparcia dla SMER-SD

Kraj trenczyński oraz żyliński to terytoria o przemysłowej historii, dotknięte zmianami strukturalnymi w gospodarce w latach 90. XX wieku. Nowe czasy przyniosły ze sobą stagnację gospodarczą, bezrobocie oraz spadek liczby ludności, co rozbudziło w mieszkańcach sentyment do socjalistycznej Czechosłowacji i opór wobec Zachodu. Jednocześnie, jak to bywa w przypadku regionów „przemysłowych”, obywatele sympatyzują z ugrupowaniami, które głoszą postulaty prospołeczne, opowiadając się przeciwko liberalizmowi gospodarczemu. Pojawia się więc wyobrażenie partii, która nie pozwoli na westernizację kraju i zarazem wspomocze potrzebujących.

Idealnym kandydatem dla takiego rodzaju wyborców na Słowacji jest więc naturalnie – biorąc pod uwagę profil partii – SMER-SD, a w mniejszym stopniu również inne ugrupowania o podobnym myśleniu w sprawach najważniejszych dla mieszkańców tych ziem. Mniejsze poparcie odnotowują natomiast (z wyjątkiem obszarów okołogórskich na wschodzie kraju żylińskiego) tutaj tradycyjne ugrupowania prawicowe – w większości przypadków są one bowiem bardziej przyjazne wolnemu rynkowi, a także kładą większy

nacisk na postulaty nie tyle antyokcydentalistyczne, a konserwatywno-tradycjonalistyczne, związane np. z rolą religii w życiu publicznym. Nie decydują się one także na ożywienie sentymentu ludności za czasami socjalizmu. To wszystko składa się na fakt, że wyniki gorsze od ogólnokrajowych odnotowała na tych terenach np. KDH.

Warto odnotować, że to właśnie w tych regionach w czasach swojej świetności bardzo wysokie poparcie otrzymywała neonazistowska Partia Ludowa – Nasza Słowacja. W momencie spadku poparcia dla SMER-SD wydawało się, że skrajnie prawicowe ugrupowanie może nawet zastąpić partię Ficy jako największego politycznego gracza na tych obszarach²¹. Wybory z września 2023 roku pokazały jednak, że tak się nie stało i duża baza wyborcza Partii Ludowej (w piku popularności partia notowała nawet ok. 15% poparcia w tych regionach) przeszła prawdopodobnie – zachęcona zwiększającą się antytyromską, antyukraińską czy antyestablishmentową retoryką obozu Ficy – na stronę SMER-SD.

Partia SMER-SD osiągnęła na poziomie krajów lepszy wynik niż sumarycznie jeszcze w jednej jednostce terytorialnej – kraju nitrzańskim (25,3%). Obserwując rezultaty wyborów w poprzednich latach, można odnieść wrażenie, że tak dobry wynik tego ugrupowania jest niespodzianką. W 2006 roku, czyli w pierwszym głosowaniu do parlamentu, zwyciężkim dla partii Roberta Ficy, to właśnie tutaj SMER-SD odnotował najgorszy rezultat. W każdych kolejnych wyborach parlamentarnych wynik w kraju nitrzańskim był dla socjaldemokratów niższy od ogólnokrajowego. Dlaczego w 2023 roku stało się inaczej?

Jedną z przyczyn może być stosunkowo niski procent głosów w regionie dla HLAS-SD. W innych częściach Słowacji partia Pellegriniego przekonała do siebie więcej wyborców, którzy mogliby w przeciwnym razie zapewne postawić krzyżyk przy liście wyborczej SMER-SD. W kraju nitrzańskim odnotowano również relatywnie niską frekwencję (gorzej pod tym względem było tylko w kraju koszyckim oraz bańskobystrzyckim). Zmobilizowani wyborcy partii Ficy poszli do urn wyborczych. W domu mogli natomiast zostać wyborcy, którzy w poprzednich latach popierali np. ugrupowanie Most-Hid (słow.-węg. *Most-Híd*). Przez lata (było reprezentowane w parlamencie w latach 2010–2020) starało się ono zaoferować słowackim wyborcom chadeckie postulaty oraz promowanie współpracy międzyetnicznej przede wszystkim pomiędzy Słowakami i Węgrami.

Partia ta stanowiła alternatywę dla nacjonalistycznych stronnictw słowackich Węgrów (którzy licznie zamieszkują południową część kraju nitrzańskiego), zdobywając poparcie zarówno etnicznych Słowaków, jak i Madziarów. Na terenach, gdzie obie narodowości mieszkają obok siebie, takie koncyliacyjne podejście mogło zaszkodzić sobie sympatię dużej części społeczeństwa. Przez kilka lat partia Most-Hid otrzymywała w kraju nitrzańskim poparcie na poziomie dwucyfrowym. W 2023 roku była ona już

²¹ R. Štefančík, E. Stradiotová, *The far-right and the Roma; Reflection of anti-Roma rhetoric in electoral behaviour in Slovakia*, „Acta Geographica Universitatis Comenianae” 2022, nr 2(66), s. 169–170, http://www.actageographica.sk/stiahnutie/66_2_02_Stefancik_Stradiotova.pdf [dostęp: 24.09.2024].

jednak prawie całkowicie zmarginalizowana i zdobyła w wyborach parlamentarnych zaledwie 0,3% głosów w skali całego kraju. Żadne większe ugrupowanie nie zajęło jej miejsca na słowackiej scenie politycznej.

6.2. Zróżnicowanie poparcia dla obozu „anty-Fico”

Analizując wyniki w poszczególnych regionach, można zauważyć, że partia SMER-SD zwyciężyła w zdecydowanej większości kraju. Progresywna Słowacja zanotowała wiktoria tam, gdzie ludziom żyje się według statystyk najlepiej – w Koszycach, a przede wszystkim na terenie Bratysławy i jej przedmieściach. Dwa największe słowackie miasta charakteryzują się również młodszą populacją niż inne miasta-siedziby krajów: seniorzy w wieku 65 lat i więcej stanowią tam najmniejszy odsetek w skali Słowacji, tj. 20,1% ogółu mieszkańców, w porównaniu do prawie 23% w przypadku Trenczyna²². Młodszy wyborcy opowiadają się natomiast bardziej za PS niż SMER (co ukazuje m.in. sondaż przeprowadzony tuż przed głosowaniem wśród słowackich uczniów szkół średnich – Postępowa Słowację wybrało aż 48,2% pytanych, a partię Ficy zaledwie 6,2%²³).

Swoją pozycję w kraju bratysławskim utrzymał potencjalny koalicjant PS –partia SaS (w 2020 roku – 12,3%, w 2023 roku – 12,5%). W obydwu wyborach ugrupowanie Richarda Sulika otrzymało w regionie stołecznym znacznie wyższe poparcie niż w innych częściach kraju. Jest to związane z tym, że w takim mieście jak Bratysława łatwiej przebić się z programem wyborczym skierowanym przede wszystkim do przedsiębiorców o libertariańskim charakterze. Dlatego też w siedmiu pozostałych jednostkach terytorialnych SaS balansowała na granicy prognozy wyborczej – od 4,1% w kraju preszowskim, do 5,7% w kraju koszyckim.

Na Słowacji mamy też do czynienia ze zjawiskiem dostrzegalnym również w innych krajach postsocjalistycznych (np. w Polsce, Bułgarii, Chorwacji czy na Węgrzech). Otóż stolica, a też niekiedy inne najludniejsze miasta, jest bastionem ugrupowań o profilu proeuropejskim, bardziej liberalnym światopoglądowo i gospodarczo, co przejawia się m.in. w posiadaniu wóldarza miasta wyznającego takie wartości. Natomiast pozostała część kraju ma kompletnie inne upodobania wyborcze, nakierowane bardziej na postuлаты prosocjalne, konserwatywne czy narodowe²⁴.

²² Statistical Office of the Slovak Republic, *Slovakia in statistics*, <https://slovak.statistics.sk/> [dostęp: 24.09.2024].

²³ J. Chovancová, *Mladí fašistov nechcú, s prehľadom by vyhrala táto strana. Pozri si výsledky Študentských volieb 2023*, „Refresher News”, 23 IX 2023, <https://news.refresher.sk/145150-Mladi-fasistov-nechcu-s-prehľadom-by-vyhrala-tato-strana-Pozri-si-vysledky-Studentskych-volieb-2023> [dostęp: 24.09.2024].

²⁴ Prowadzi to często do scysji pomiędzy władzami stolicy a państwem; przykłady występujące w latach 2018–2023: burmistrz Budapesztu Gergely Karácsony przeciwko premierowi Węgier Viktorowi Orbánowi, prezydent Warszawy Rafał Trzaskowski przeciwko premierowi Polski Mateuszowi Morawieckiemu, prezydent Pragi Zdeněk Hřib przeciwko premierowi Czech Andrejowi Babišowi. W wyniku wyborów parlamentarnych do tej grupy dołączyła słowacka para: burmistrz Bratysławy Matúš Vallo przeciwko premierowi Robertowi Fico.

Ten rozstrzał na linii miasto–wieś skutkował tym, że kraj bratysławski był jedynym, w którym Progresywna Słowacja osiągnęła lepszy wynik niż procentowo w skali całego terytorium. W pozostałej części kraju PS odnotowała bardzo podobne wyniki – od 14,4% w kraju nitrzańskim do 17,1% w kraju trnawskim. Znacząco słabszy rezultat Progresywni uzyskali jedynie w kraju preszowskim – 10,8%. Jest to kraj z największą liczbą mieszkańców, ale zarazem o stosunkowo małym zagęszczeniu i z przewagą ośrodków wiejskich. Co ciekawe, Progresywna Słowacja zajęła tutaj dopiero piąte miejsce, przegrywając nie tylko ze SMER-SD, ale również z HLAS-SD, OĽaNO oraz KDH. Natomiast ugrupowanie SaS nie uzyskało nawet 5% głosów.

6.3. Obszary największego poparcia dla partii mniejszości węgierskiej

Sojusz – który przecież w sumarycznym wyniku nie przekroczył progu wyborczego – triumfował w okresach: Komarno, Dunajska Streda oraz Rymawska Sobota. W dwóch pierwszych partia zwyciężyła zdecydowanie – osiągając odpowiednio 48,8% oraz 46,4% poparcia. Nie jest to przypadek – to właśnie tam Węgrzy stanowią większość mieszkańców. W okresie Rymawska Sobota Sojusz uzyskał 25%. Ugrupowanie przekroczyło granicę 20% jeszcze w granicznym z aglomeracją bratysławską okresie Galanta (20,4%), a w zdecydowanej większości pozostałych południowych okresów osiągnęło wynik pomiędzy 10% a 20%.

Jednakże bardzo dobry rezultat przy granicy z Węgrami został skutecznie zrekomensowany niewielkim poparciem na obszarach z niskim odsetkiem ludności określającej się jako węgierska, np. w całym kraju żylińskim czy preszowskim Sojusz nie otrzymał nawet 0,1% głosów. Partia ta nie była więc w stanie przyciągnąć do siebie znacznej części etnicznych Słowaków, co udawało się w przeszłości np. wspomnianemu ugrupowaniu Most–Híd.

Mógł to utrudnić fakt, że Sojusz wywodzi się z Partii Węgierskiej Koalicji (węg-słow. *Magyar Koalíció Pártja – Strana maďarskej koalície*). Stronnictwo to było nieraz oskarżane o nadmierny węgierski nacjonalizm i o bliskie związki z Viktorom Orbánem (który zresztą wyraził poparcie dla Koalicji przed wyborami europejskimi w 2019 roku²⁵). Trudno było zatem się spodziewać, że partia, której swoistym patronem jest polityk promujący m.in. mapę Wielkich Węgier (ze Słowacją w jej ramach) mogłaby przekonać do siebie etnicznych Słowaków.

6.4. Konserwatywny obszar podtatrzński

Mniej oczywistą przyczynę ma rozkład poparcia dla KDH. Z trzech zwycięskich okresów, w dwóch partia Milana Majerskiego miała przewagę ok. 1 p.p. nad drugim SMER-SD (w okresie Twardoszyn – 20,8% poparcia dla KDH, w okresie Lewocza – 20,5%). Zdecydowany triumf ugrupowanie zanotowało za to w okresie Namiestów, gdzie uzyskało 30,4%

²⁵ L. Vallach, *Orbán prijal predsedu SMK, vyjadril mu podporu vo volbách do EP*, „Teraz.sk”, 22 V 2019, <https://www.teraz.sk/najnovsie/orban-prijal-predsedu-smk-vyjadril-mu/397012-clanok.html> [dostęp: 24.09.2024].

poparcia. Spoglądając na mapę, można zauważyć, że są to obszary położone na przedpolu Tatr. Mają one charakter wiejski, słabo zaludniony, zamieszkuje je dużo osób starszych. W literaturze przedmiotu określa się ten region jako specyficzny wyjątek na mapie geografii wyborczej Słowacji, ponieważ partie prawicowe radzą sobie paradoksalnie lepiej właśnie na wsi niż w miastach²⁶. Z map ukazujących rozłożenie wyznawców Kościoła rzymskokatolickiego można zauważyć, że okres Namiastów i Twardoszyn (historyczna Orawa) tworzą swoisty pas biblijny, tj. obszar najbardziej religijny²⁷.

Z powyższego objawia się wizja rezerwuaru poparcia dla partii konserwatywnych. Taką partią, akcentującą rolę religii (dla kontrastu przekonania religijne Roberta Ficy są niejasne) i obronę tradycyjnych wartości, jest właśnie Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny. Dla wyborców na terenach podtatrzańskich, podobnie jak dla ich sąsiadów z polskiego Podhala, ważne jest reprezentowanie przez partię akcentu antykomunistycznego. Jest to od początku istnienia zawarte w agendzie KDĤ. Nie można tego powiedzieć natomiast o ugrupowaniach takich jak SMER-SD, które wywodzi się przecież z partii postkomunistycznej (zresztą „zaszczepia” ono od lat w mieszkańcach Słowacji pozytywny retrowizerunek okresu socjalizmu, podkreślając m.in. zabezpieczenie społeczne gwarantowane przez reżim)²⁸. Silny antykomunizm obszaru podtatrzańskiego objawiał się np. w poparciu centrowego kandydata Andreja Kiski przeciwko osobie Roberta Ficy w wyborach prezydenckich w 2014 roku czy liberalnej Zuzany Čaputovej w kontrze do kandydata SMER-SD Maroša Šefčovicia pięć lat później²⁹.

Można przypuszczać, że ważnym elementem dla wyborców obszarów podtatrzańskich jest opór przeciwko realizacji postulatów ruchów LGBT+. Warto zauważyć, że w referendum zorganizowanym na Słowacji 7 lutego 2015 roku, gdzie najważniejsze pytanie brzmiało: „Czy zgadzasz się, że małżeństwem nie może nazywać się żadna forma współżycia inna niż związek między jednym mężczyzną a jedną kobietą?”³⁰, jedynym okresem w kraju, w którym frekwencja przekroczyła 50%, był właśnie okres Namie-

²⁶ M. Plešivčák, *Časopriestorové aspekty rurality volebnej podpory rozhodujúcich politických strán na Slovensku v celoštátnom a regionálnom kontexte v období rokov 1998–2010*, „Politologický časopis – Czech Journal of Political Science” 2013, nr 2(20), s. 192, <https://doi.org/10.5817/PC2013-2-176> [dostęp: 24.09.2024].

²⁷ P. Hudák, L. Kekelák, P. Rábara, A. Takáč, *Sčítanie obyvateľov 2021 / K Rímskokatolíckej cirkvi sa hlási 55,8 percenta, najviac pribudlo bez vyznania*, „Konzervatívny denník Postoj”, 20 I 2022, <https://www.postoj.sk/97286/dnes-treba-vediet> [dostęp: 24.09.2024].

²⁸ N. Dušková, *op.cit.*, s. 24.

²⁹ Warto przypomnieć, że w pojedynku między Čaputovą a Šefčovicem to ten drugi stylizował się na kandydata bardziej konserwatywnego i dbającego o tradycyjne wartości.

³⁰ Słow. *Súhlasíte s tým, aby sa manželstvom nemohlo nazývať žiadne iné spoluzitie osôb okrem zväzku medzi jedným mužom a jednou ženou?* Pozostałe pytania brzmiały: „Czy zgadzasz się, że parom lub grupom osób tej samej płci nie powinno przysługiwać prawo przysposobienia (adopcji) dzieci i ich wychowywania?” [słow. *Súhlasíte s tým, aby párom alebo skupinám osôb rovnakého pohlavia nebolo umožnené osvojenie (adopcia) detí a ich následná výchova?*], „Czy zgadzasz się, że szkoła nie może wymagać udziału dzieci w lekcjach dotyczących zachowań seksualnych lub eutanazji, jeśli rodzice lub same dzieci nie zgadzają się z treścią takiego nauczania?” (słow. *Súhlasíte s tým, aby*

stów (51,8%)³¹. Łącznie w całej Słowacji wzięło wówczas udział – na skutek wezwania do bojkotu głosowania przez większość partii – zaledwie 21,4% uprawnionych. Nie dziwi więc, że w wyborach parlamentarnych w 2023 roku tutejsi wyborcy nie odwrócili się od KDĦ, która opowiada się przeciwko współpracy z ruchami LGBT+, a jej lider określa je „plagą”.

Niewątpliwie faktem działającym na plus Ruchu Chrześcijańsko-Demokratycznego w oczach konserwatywnych wyborców jest fakt, że partia ta stanowi ugrupowanie mające bardzo dużą – jak na warunki słowackie – bazę członkowską. Łatwiej więc wyborcy znaleźć w szeregach KDĦ „swojego człowieka”, co ma duże znaczenie w mniejszych i bardziej zamkniętych społecznościach wiejskich³².

6.5. OĽaNO – partia mniejszości romskiej?

Ciekawy z punktu widzenia geografii wyborczej jest rozkład głosów dla koalicji OĽaNO. Zdecydowanie najwyższe poparcie ugrupowanie uzyskało w krajach najbardziej wysuniętych na wschód, tj. preszowskim (14,8%) i koszyckim (13,4%). To właśnie na tych obszarach mieszka znaczna część mniejszości romskiej, której liczebność na terytorium całej Słowacji szacuje się na ok. 500 tys. osób (czyli 10% wszystkich mieszkańców kraju).

Osoby te często uważają OĽaNO za swoją reprezentację na forum krajowym. To właśnie z ramienia tego stronnictwa do parlamentu wszedł w 2012 roku pierwszy Rom, a w 2020 roku rząd Matovicia zdecydował, że Zuzana Kumanová zostanie pierwszą Romką w historii powołaną na wysokie stanowisko – konkretnie sekretarza stanu w ministerstwie kultury³³. W wywiadach z Romami można wyczytać, że rząd kierowany przez OĽaNO był pierwszym, który „coś zrobił” dla tej grupy³⁴.

Powyższe skutkowało wysokimi wynikami koalicji w komisjach wyborczych, gdzie ludność romska stanowi większość mieszkańców. Na chyba najślynniejszym koszyckim osiedlu Lunik IX OĽaNO zdobyło ponad 91% głosów (dla porównania SMER-SD poniżej 1%)³⁵. We wsi Łomniczka (słow. *Lomnička*) w kraju preszowskim, w której mieszka

školy nemohli vyžadovať účasť detí na vyučovaní v oblasti sexuálneho správania či eutanázie, ak ich rodičia alebo deti samé nesúhlasia s obsahom vyučovania?)

³¹ Ponad 96% głosujących w okresie Namiestów zagłosowało na „tak” przy tym pytaniu; był to najwyższy wynik w skali kraju.

³² W 2022 roku do KDĦ należało ponad 6 tys. członków, zob. *Predloženie Výročnej správy Kresťanskodemokratického hnutia za rok 2022*, s. 45, https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/30_annual_report/ar2022/Vs22_KDH.pdf [dostęp: 24.09.2024]. Więcej działaczy od KDĦ mają na Słowacji jedynie SMER-SD i Sojusz – w jego przypadku jest to rezultatem konsolidacji członków mniejszości węgierskiej.

³³ Z. Ryšavý, *Zuzana Kumanová becomes the first Romani woman ever appointed to high office in Slovakia*, „Romea.cz”, 21 X 2020, <https://romea.cz/en/czech-republic/zuzana-kumanova-becomes-the-first-romani-woman-ever-appointed-to-high-office-in-slovakia> [dostęp: 24.09.2024].

³⁴ L. Palata, *Slovakia: Record number of Roma elected to parliament*, „Deutsche Welle”, 19 X 2023, <https://www.dw.com/en/slovakia-record-number-of-roma-elected-to-parliament/a-67145205>, [dostęp: 24.09.2024].

³⁵ Osiedle to jest prawdopodobnie największą romską dzielnicą w Europie. Ze względu na niezwykle niskie standardy życia, problem z prawie 100-procentowym bezrobociem, utrudnionym dostępem do gazu czy

ponad 3000 Romów, ponad 92% głosów oddano na ugrupowanie Matovicia. Łącznie – według portalu informacyjnego Aktuality.sk – OĽaNO zwyciężyło w więcej niż 40 gminach z przewagą ludności romskiej³⁶. Warto dodać, że czterech z łącznie sześciu Romów i Romek, którzy dostali się do parlamentu w wyniku wyborów, znajdowało się właśnie na listach OĽaNO.

6.6. Porażka skrajnej prawicy

Wyjątkowo słaby wynik w porównaniu do wyborów parlamentarnych w 2016 czy w 2020 roku odnotowała skrajna prawica, szczególnie za sprawą fatalnego rezultatu wspomnianej już Partii Ludowej – Naszej Słowacji, której sukcesy przez lata interesowały geografów wyborczych³⁷. Do Rady Narodowej nie dostało się także ugrupowanie, które – jak się wydawało – miało zastąpić tę frakcję na tej stronie sceny politycznej, tj. Republika. Z niewielką rezerwą udało się natomiast przekroczyć próg wyborczy „łagodniejszej wersji” dwóch powyższych ugrupowań, a więc Słowackiej Partii Narodowej.

Skrajna prawica najlepsze wyniki odnotowała w swoich tradycyjnych „przyczółkach”, tj. w krajach: bańskobystrzyckim, żylińskim, trenczyńskim oraz preszowskim. Przypadek trzech z nich został już, chociażby częściowo, omówiony wyżej, warto więc pochylić się jeszcze nad pierwszym z wyżej wymienionych. Bańska Bystrzyca jest niekiedy postrzegana jako główne centrum słowackiego ekstremizmu. Wszystko to zawdzięcza temu, że w latach 2013–2017 stanowisko przewodniczącego (gubernatora) kraju ze stolicą w tym środkowosłowackim mieście piastował Marian Kotleba³⁸ (który zresztą urodził się i wychował w Bańskiej Bystrzycy).

Jego niespodziewane zwycięstwo w powszechnych wyborach przyczyniło się do zdobycia szerokiej rozpoznawalności i wzrostu ogólnokrajowego poparcia dla ugrupowania polityka, czyli Partii Ludowej – Naszej Słowacji. Ostatecznie w wyborach parlamentarnych w 2016 roku zdobyło ono 8% poparcia i po raz pierwszy weszło do Rady

elektryczności bywa nazywane „romskim gettem” czy miejscem „postapokaliptycznym”. Na jego temat powstały liczne reportaże i artykuły, np. Onet, *Lunik IX miał być idealnym socjalistycznym osiedlem. Stał się największym romskim gettem w Europie*, 31 VII 2022, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/lunik-ix-to-najwieksze-romskie-getto-w-europie-tak-dzis-wyglada/h07sgjn> [dostęp: 24.09.2024].

³⁶ L. Palata, *op.cit.*

³⁷ Analitycy podejmowali próbę m.in. znalezienia bezpośredniego związku pomiędzy istnieniem gmin z udziałem Romów a sukcesem skrajnej prawicy w takich okręgach. Jednym z wniosków było to, że Partia Ludowa – Nasza Słowacja odnotowała wysoki wynik w wyborach parlamentarnych w 2020 roku zarówno w gminach z udziałem Romów, jak i bez nich. Zob. R. Štefančík, E. Stradiotová, *op.cit.*, s. 182. O fenomenie ugrupowania Kotleby w kontekście geografii wyborczej pisała też m.in. N. Dušková (*The geography of the populist vote in Slovakia*).

³⁸ Marian Kotleba jest postacią niezwykle kontrowersyjną. Podczas swojej „działalności” politycznej odwoływał się m.in. do tradycji faszystowskiej Pierwszej Republiki Słowackiej, organizował antyromskie demonstracje, wzywał do opuszczenia przez Słowację NATO i UE, deklarował poparcie dla Władimira Putina i syryjskiego dyktatora Baszara al-Asada. W kwietniu 2022 roku Kotleba utracił mandat posła do Rady Narodowej na skutek uznania go przez Sąd Najwyższy za winnego okazywania sympatii dla ruchu mającego na celu tłumienie podstawowych praw i wolności.

Narodowej. Najwyższy wynik Kotleba oraz jego poplecznicy uzyskali właśnie w kraju bańskobystrzyckim – 10,4%³⁹. Również w 2023 roku na tym obszarze poszło temu ruchowi najlepiej, choć i tak starczyło tylko na wynik na poziomie 1,3%⁴⁰.

Obszar ten jest terytorium dotkniętym skutkami dysfunkcyjnego rozwoju regionalnego. Sprzyja to wzrostowi poparcia dla ugrupowań skrajnych. Partia Kotleby doprowadziła w dużej części do wyparcia z tego rejonu SNS. Narodowcom nie udało się odzyskać tych wyborców w 2023 roku. Znaczna grupa byłych popleczników Partii Ludowej – Naszej Słowacji przeszła do obozu Roberta Ficy. Część zagłosowała na Republikę, lecz wynik w kraju bańskobystrzyckim na poziomie 5,2% jest i tak dwa razy niższy od rezultatów uzyskiwanych tutaj przez partię Kotleby w 2016 czy 2020 roku.

Uwagę zwraca najwyższy w skali kraju wynik HLAS-SD. Może to prowadzić do wniosku, że istnieje w tym regionie grupa wyborców, której bliskie są postulaty SMER-SD, aczkolwiek zniechęca ich do tej partii osoba Roberta Ficy (co może być pochodną „dziedzictwa” Mariana Kotleby, ostro krytykującego długoletniego premiera). Do sukcesu przyczyniła się też z pewnością regionalna popularność Petera Pellegriniego, który pochodzi właśnie z Bańskiej Bystrzycy.

6.7. Aspekt miejsca pochodzenia w słowackiej geografii wyborczej

Omawiane wybory potwierdziły jedną z cech charakterystycznych dla słowackiej polityki. Dla wyborcy ważne jest pochodzenie danego kandydata⁴¹. Występuje tutaj zatem tzw. efekt *friends-and-neighbours*, które to pojęcie wprowadził do literatury V.O. Key i wkrótce stało się popularnym tematem badań na polu geografii wyborczej. Termin ten odnosi się do zjawiska, zgodnie z którym kandydaci radzą sobie lepiej w swoich

³⁹ W wyborach parlamentarnych w 2020 roku ekstremiści powtórzyli ten sukces. W międzyczasie w wyborach europejskich, które miały miejsce w 2019 roku, osiągnęli najlepszy wynik w elekcjach o zasięgu ogólnokrajowym, notując na terenie całej Słowacji 12,1% poparcia. Zwyciężyli wówczas w czterech rejonach – trzech położonych na północy kraju żylińskiego i w jednym w kraju bańskobystrzyckim (we wszystkich w 2023 roku pewnie zwyciężył SMER-SD).

⁴⁰ Paradoksem jest to, że polityka Kotleby jako przewodniczącego (gubernatora) przyczyniła się do pogorszenia sytuacji w regionie. Zob. D. Kevický, *Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia*, „Eurasian Geography and Economics” 2022, nr 5(65) s. 7, <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2151485> [dostęp: 24.09.2024].

⁴¹ Słowacki system wyborczy przewiduje tylko jeden okręg wyborczy na cały kraj. W związku z tym poszczególne ugrupowania – partie lub koalicje – wystawiają tylko jedną listę, na której najczęściej znajduje się 150 kandydatów (jest to liczba równa łącznej liczbie posłów zasiadających w parlamencie). Dlatego też na lidera danej partii może głosować wyborca z każdej części kraju. Jest to oczywiście korzystne dla ugrupowań ze znanym przywódcą na czele, dlatego na Słowacji dominują partie wodzowskie. Powoduje to takie zdarzenia jak w wyborach parlamentarnych w 2010 roku. Wówczas SNS udało się dostać do parlamentu z rezerwą w wysokości zaledwie 1775 głosów, m.in. dzięki głosom oddanym na popularnego byłego hokeistę Vincenta Lukáča. Uzyskał on ich bowiem 4329. Zob. R. Mikuš, D. Gurňák, *Electoral System of Slovakia – Perspective of Political Geography*, „Journal of the Geographical Institute ‘Jovan Cvijic’” 2014, nr 1(64), s. 86, <https://doi.org/10.2298/IJGI1401079M>, [dostęp: 24.09.2024].

obszarach rodzinnych w porównaniu do wszystkich innych⁴². Wzorcowym przykładem w historii geografii wyborczej Słowacji było rozmieszczenie geograficzne głosów dla Rudolfa Schustera – burmistrza Koszyc w latach 90. XX wieku, który w 1999 roku objął urząd prezydenta Republiki⁴³. Poparcie dla tego polityka (czy też kierowanego przez niego ugrupowania w wyborach parlamentarnych) w drugim największym mieście państwa i jego okolicach w wyborach prezydenckich było zdecydowanie wyższe niż w innych regionach (np. w 1999 roku uzyskał on w I turze wynik 47,4% w ogólnokrajowej skali, a w Koszycach ponad 75%). W najnowszej historii w swoich rodzinnych stronach zdecydowanie wygrywali też m.in. Mikuláš Dzurinda – w regionie Spisz (kraj preszowski) czy Andrej Kiska, który zdecydowanie pokonał Roberta Ficę w wyborach prezydenckich w 2014 roku w Popradzie (kraj preszowski).

W wyborach w 2023 roku „ściany” również pomagały partyjnym wodzom. Ugrupowanie wspomnianego Ficy zwyciężyło w jego rodzinnych Topoľčanach w kraju nitrzańskim, osiągając tam jeden z najwyższych wyników na poziomie okresów. Progresywna Słowacja okazała się zdecydowanym triumfotorem w stolicy kraju. To właśnie tam urodził się lider partii – Michal Šimečka. HLAS-SD zwyciężył w skali kraju tylko w jednym – Bańska Bystrzyca. I to właśnie z tego rejonu wywodzi się Peter Pellegrini. Igor Matovič wraz ze swoją partią osiągnął w rodzinnym kraju trnawskim wyższy wynik niż ten w skali kraju. Na poparcie dla OLaNO w tej części Słowacji wpłynęły także związki polityka i jego projektów biznesowych z tymi terenami⁴⁴. Milan Majerský – który jest zresztą od 2017 roku przewodniczącym (gubernatorem) kraju preszowskiego – mógł się cieszyć ze zwycięstwa KDĽH w okresie Lewocza (tam się urodził). SaS Richarda Sulíka otrzymała najwyższe poparcie w kraju bratysławskim – jej lider przyszedł na świat właśnie w stolicy, a według stanu z 2017 roku ponad 40% członków ugrupowania pochodziło z tego miasta⁴⁵. SNS osiągnęła natomiast lepszy wynik w kraju bańskobystrzyckim, skąd pochodzi Andrej Danko, niż na obszarze większości Słowacji. W przypadku narodowców można natomiast jeszcze powiązać ponadprzeciętne, najwyższe w skali kraju, poparcie w kraju żylińskim (8,1%) z postacią Jána Sloty. Ten niezwykle kontrowersyjny polityk był w latach 1990–2006 burmistrzem Żyliny (słow. *Žilina*) i zarazem twórcą współczesnej Słowackiej Partii Narodowej⁴⁶.

⁴² M.S. Čagalj, B. Vukosav, D. Radoš, *Friends-and-Neighbours efekt na parlamentarnim izborima 2020. u Hrvatskoj*, „Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja” 2023, nr 4(32), s. 658, <https://doi.org/10.5559/di.32.4.05>, [dostęp: 24.09.2024].

⁴³ M. Marmola, *Nowe partie polityczne w Polsce, Czechach i na Słowacji z perspektywy geografii wyborczej*, „Political Preferences” 2017, nr 17, s. 65, <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.mhp-c93cb820-9938-4bb5-96c7-6c4caf726591> [dostęp: 24.09.2024].

⁴⁴ M. Marmola, *Nowe partie w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 244.

⁴⁵ J. Marušiak, *Political Entrepreneurs as a Challenge for the Party System in Slovakia*, „Politologický Časopis/Czech Journal of Political Science” 2017, nr 2(24), s. 190, <https://czechpolsci.eu/article/view/34940/29830> [dostęp: 24.09.2024].

⁴⁶ Slota podczas swojej aktywności politycznej m.in. groził zrównaniem Budapesztu z ziemią, atakował słownie mniejszość romską, a także wychwalał ks. Józefa Tisę, wodza faszystowskiej Słowacji z okresu II wojny światowej.

7. Podsumowanie

Słowackie wybory parlamentarne w 2023 roku wygrały takie kraje jak trenczyński czy żyliński, a nie bratysławski. Wiktorię odnotowały obszary, w których można dostrzec wysoki stopień niechęci do Unii Europejskiej oraz liberalizmu. Zaznaczanie dychotomii wyboru pomiędzy prezentującą się jako broniącą tradycyjne wartości partią SMER-SD i liberalną oraz globalistyczną PS opłaciło się Robertowi Ficy. Takie można wysnuć wnioski po przeanalizowaniu wyników wyborów. Nowy-stary premier oraz jego ugrupowanie zdołali przekonać do siebie i, co najważniejsze, zmobilizować dużą część wyborców w całej części państwa. Sukcesem zakończyła się misja przyciągnięcia elektoratu zawiedzionego postępowaniem innych partii. Przesądziło to o końcowym triumfie ugrupowania Ficy i jego koalicjantów.

Obóz „narodowy” zwyciężył na obszarze prawie całej Republiki. Znaczna część społeczeństwa niepragnąca dojścia do władzy liberałów zagłosowała tym razem na partie posiadające już pewną tradycję w niepodległej Słowacji – SMER-SD, KDH czy SNS. Do parlamentu nie dostały się za to ugrupowania o krótszej historii – ĽSNS Mariana Kotleby czy Republika.

Wybory prezydenckie, które miały miejsce w marcu 2024 roku, pokazały, że słowackie społeczeństwo ulega coraz większej polaryzacji. W pierwszej turze kandydaci obozu rządowego – Peter Pellegrini (popierany przez HLAS-SD oraz SMER-SD), i proeuropejskiej opozycji w postaci byłego ministra spraw zagranicznych Ivana Korčoka (startującego jako bezpartyjny, lecz z rekomendacją PS, KDH i SaS) uzyskali łącznie w I turze aż 79,5% ogółu głosów. Dobry wynik odnotował także bezpartyjny, ale popierany przez skrajną prawicę Štefan Harabin, otrzymawszy 11,7%.

Druga tura wyborów prezydenckich zamieniła się w plebiscyt nad przywództwem Roberta Ficy. Opozycja przekonywała, że wiktoria Pellegriniego przyniesie pełnię władzy dla jego obozu politycznego, a w następstwie wprowadzenie rządów autorytarnych i rezygnację z prozachodniego kursu. Strona rządowa oskarżała natomiast Korčoka, że ten rzekomo chce wysłać słowackich żołnierzy na Ukrainę. Ostatecznie lider HLAS-SD minimalnie zwyciężył, aczkolwiek prawie równe rozłożenie głosów (najmniejsza różnica otrzymanych głosów między kandydatami w II turze w historii słowackich wyborów prezydenckich) potwierdził podział państwa oraz istnienie „widmowych granic” (*phantom borders*)⁴⁷ – pomiędzy Słowacją konserwatywno-narodową i liberalną, Słowacją miejską i wiejską czy Słowacją proeuropejską i nieufną wobec Brukseli. Przestrzenne zróżnicowanie wyników tych wyborów (a także mających miejsce dwa miesiące później wyborów do Parlamentu Europejskiego) przyniosło te same zjawiska, co opisywane w niniejszej pracy – np. wyróżniający się na tle popierającego lewicę kraju żylińskiego prawicowy okres Namiestów, zdecydowane zwycięstwo sił proeuropejskich w Bratysławie i Koszycach, dobre wyniki skrajnej prawicy w kraju trenczyńskim i żylińskim, najlepszy wynik Igora Matoviccia we wsiach zamieszkiwanych głównie przez ludność

⁴⁷ M. Zajc, *Contemporary Borders as 'Phantom Borders'. An Introduction*, „Südosteuropa” 2019, nr 3(67), s. 297–303, <https://doi.org/10.1515/soeu-2019-0023> [dostęp: 24.09.2024].

romską, dominacja SMER-SD na wschodzie kraju czy najlepszy wynik Petera Pellegrini, a także jego partii w rodzimym kraju bańskobystrzyckim.

Wyniki wyborów parlamentarnych, które miały miejsce we wrześniu 2023 roku, ale także późniejszych wyborów prezydenckich oraz wyborów europejskich ukazały pewną prawidłowość. SMER-SD oraz PS w sposób zdecydowany zdominowały słowacką politykę, korzystając na rosnącej polaryzacji. Jest to zjawisko, które możemy obserwować również na polskiej scenie politycznej: dwie duże partie (najczęściej posiadające charyzmatycznych liderów) tworzą narrację nacechowaną ładunkiem emocjonalnym, atakującą rywala i odwołującą się do najważniejszych wartości, takich jak demokracja, religia, prawa człowieka, patriotyzm. Reguła ta działa na zasadzie, którą można byłoby z przymrużeniem oka opisać następująco: „Jeśli nie zagłosujesz na nas – partię X, to wówczas wygra partia Y i nadejdzie apokalipsa”. Korzystając także m.in. z przewagi w mediach, dwie partie stanowiące o osi politycznego sporu systematycznie usuwają w cień mniejsze ugrupowania, które w obliczu żądań elektoratu pozycjonują się po którejś ze stron, ale równocześnie nie są w stanie skutecznie walczyć z silnym duopolem partyjnym. Zyskiwać na tym może jedynie trzecia opcja, która głosi odrzucenie obydwu tych partii, taka jak skrajnie prawicowa oraz antysystemowa Republika, która osiągnęła dobry wynik w wyborach europejskich (12,5%) i urosła do pozycji trzeciej siły politycznej w kraju. Natomiast poparcie tracą słabsi koalicjanci SMER-SD, jak HLAS-SD, SNS, a z drugiej strony barykady OĽANO czy SaS. Dla tych partii kolejne lata oznaczają zapewne walkę o przetrwanie. Partie na słowackim rynku wyborczym zmieniają się bowiem bardzo szybko i często jeden błąd może spowodować wypadnięcie z tej politycznej karuzeli.

Przenosząc powyższą myśl na pole geografii wyborczej, powstają pytania: jak w rzeczywistości rosnącego znaczenia duopolu politycznego odnajdą się terytoria, o których mowa w niniejszej pracy, a które wyróżniały się preferencjami wyborczymi na tle całego państwa? Gdzie w tym otoczeniu będą się pozycjonować obszary, w których duży odsetek głosów oddają mniejszości – Węgrzy, ale przede wszystkim Romowie, których udział w liczbie ludności państwa będzie się zwiększał i którzy, jak wskazano, są coraz częściej obecni w słowackiej polityce? Jaki wpływ na wyniki wyborów w poszczególnych regionach będzie miało starzenie się społeczeństwa i mobilność młodych ludzi? Wreszcie – jak zmieni się mapa poparcia dla obozu Roberta Ficy po latach jego rządów pełnych kontrowersyjnych decyzji? Pewne jest to, że słowacka polityka przyniesie jeszcze dużo materiału do badań na polu geografii wyborczej.

Streszczenie: W artykule zostały omówione wyniki wyborów parlamentarnych na Słowacji, które miały miejsce 30 września 2023 roku, w perspektywie ich zróżnicowania przestrzennego. Podstawową metodą przeprowadzonego badania była regionalna analiza oficjalnych wyników z uwzględnieniem różnych wskaźników społeczno-demograficznych. W tekście poszukiwana jest odpowiedź na pytanie, jakie czynniki decydują o geograficznym rozkładzie poparcia dla poszczególnych ugrupowań o różnej orientacji politycznej. Szczególna uwaga została poświęcona tym obszarom Republiki Słowackiej, któ-

rych mieszkańcy wyróżniają się swoimi sympatiami przy urnach. Dodatkowo podjęto – niezbędną dla zrozumienia tematu słowackiej geografii wyborczej – próbę przedstawienia i ulokowania w spektrum politycznym tamtejszych partii. Poszczególne wątki opracowania doprowadziły do wniosków, zgodnie z którymi można wskazać, że o zwycięstwie w omawianych wyborach zdecydowały obszary, w których przeważa nieufność do Unii Europejskiej oraz niechęć do liberalizmu.

Słowa kluczowe: Słowacja, geografia wyborcza, wybory, polityka

Spatial diversity in the results of the parliamentary elections in the Slovak Republic in 2023

Abstract: The article discusses the results of the parliamentary elections in Slovakia, which took place on 30th September 2023, from the perspective of their spatial diversity. The basic method of the study was a regional analysis of official results, taking into account different socio-demographic indicators. The text seeks to answer the question of what factors determine the geographical distribution of support for individual groups with different political orientations. Particular attention is paid to those areas of the Slovak Republic, whose inhabitants stand out for their political sympathies. In addition, an attempt was made – necessary for understanding the subject of Slovak electoral geography – to present and place Slovak parties in the political spectrum. The various threads of the study have led to conclusions that the victory in these elections was decided by areas where mistrust of the European Union and aversion to liberalism prevail.

Keywords: Slovakia, electoral geography, elections, politics

Bibliografia

Dane, raporty

Predloženie Výročnej správy Kresťanskodemokratického hnutia za rok 2022, https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/30_annual_report/ar2022/VS22_KDH.pdf [dostęp: 24.09.2024].

Statistical Office of the Slovak Republic, *Slovakia in statistics*, https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/visual/slovstat!/ut/p/z0/04_Sj9CPykyssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziw3wCLJycDB0N3N-0N3QwCXR1d3B2N_Y1DA4z0g1Pz9AuyHRUBNAWctA!!/ [dostęp: 24.09.2024].

Vol'by do Národnej rady Slovenskej republiky 2023, <https://volbysr.sk/sk/index.html> [dostęp: 24.09.2024].

Výsledky hlasovania oprávnených občanov v referende podľa krajom, <https://volby.statistics.sk/ref/ref2003/webdata/sk/tab/kraje.htm> [dostęp: 24.09.2024].

Wikimedia, *Regions of Slovakia*, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slovakiakrajenumbers.png> [dostęp: 30.11.2023].

Artykuły internetowe

Chovancová J., *Mladí fašistov nechcú, s prehľadom by vyhrala táto strana. Pozri si výsledky Študentských volieb 2023*, „Refresher News”, 23 IX 2023, <https://news.refresher.sk/145150-Mladi-fasistov-nehcu-s-prehľadom-by-vyhrala-tato-strana-Pozri-si-vysledky-Studentskych-volieb-2023> [dostęp: 24.09.2024].

Hudák P., Kekelák L., Rábara P., Takáč A., *Sčítanie obyvateľov 2021 / K Rímskokatolíckej cirkvi sa hlási 55,8 percenta, najviac pribudlo bez vyznania*, „Konzervatívny denník Postoj”, 20 I 2022, <https://www.postoj.sk/97286/dnes-treba-vediet> [dostęp: 24.09.2024].

- Jancarikova T., *Slovakia's future is with core EU, not eurosceptic eastern nations: PM*, „Reuters”, 15 VIII 2017, <https://www.reuters.com/article/us-slovakia-politics-eu/slovakias-future-is-with-core-eu-not-eurosceptic-eastern-nations-pm-idUSKCN1AV1YY> [dostęp: 24.09.2024].
- Janicek K., *As Slovakia's trust in democracy fades, its election frontrunner campaigns against aid to Ukraine*, „Associated Press”, 18 IX 2023, <https://apnews.com/article/slovakia-election-fico-ukraine-russia-democracy-smer-e9e04e59361d927918ff9e8e6e830694> [dostęp: 24.09.2024].
- Kubok B., *Słowacja – wybory w kraju ludzi nieszczęśliwych*, „Kultura Liberalna”, 29 IX 2023, <https://kulturaliberalna.pl/2023/09/29/kubok-slowacja-wybory-w-kraju-ludzi-nieszczesliwych/> [dostęp: 24.09.2024].
- Nicholson T., *Slovakia's kingmaker party only wants coalition with populist Fico*, „Politico”, 10 X 2023, <https://www.politico.eu/article/slovakias-kingmaker-party-only-wants-coalition-with-populist-fico/> [dostęp: 24.09.2024].
- Onet, *Lunik IX miał być idealnym socjalistycznym osiedlem. Stał się największym romskim gettem w Europie*, 31 VII 2022, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/lunik-ix-to-najwieksze-romskie-getto-w-europie-tak-dzis-wyglada/h07sgjn> [dostęp: 24.09.2024].
- Palata L., *Slovakia: Record number of Roma elected to parliament*, „Deutsche Welle”, 19 X 2023, <https://www.dw.com/en/slovakia-record-number-of-roma-elected-to-parliament/a-67145205> [dostęp: 24.09.2024].
- Prut, *Šéf KDH Majerský označil LGBTI za pliaгу a prirovnał ju ku korupcii. Jeho výrok vyvolal pobúrenie*, „HN Online.sk”, 3 IX 2023, <https://hnonline.sk/slovensko/96102418-sef-kdh-majersky-oznacil-lgbti-zapliagu-a-prirovna-l-ju-ku-korupcii-jeho-vyrok-vyvolal-poburenie> [dostęp: 24.09.2024].
- Ryšavý Z., *Zuzana Kumanová becomes the first Romani woman ever appointed to high office in Slovakia*, „Romea.cz”, 21 X 2020, <https://romea.cz/en/czech-republic/zuzana-kumanova-becomes-the-first-romani-woman-ever-appointed-to-high-office-in-slovakia> [dostęp: 24.09.2024].
- Vallach L., *Orbán prijal predsedu SMK, vyjadril mu podporu vo voľbách do EP*, „Teraz.sk”, 22 V 2019, <https://www.teraz.sk/najnovsie/orban-prijal-predsedu-smk-vyjadril-mu/397012-clanok.html> [dostęp: 24.09.2024].
- Zmušková B., *European Socialists suspend Slovak members Smer, Hlas*, „Euractiv”, 13 X 2023, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/european-socialists-suspend-slovak-members-smer-hlas/> [dostęp: 24.09.2024].

Piśmiennictwo

Publikacje

Marmola M., *Nowe partie w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.

Artykuły naukowe

Čagalj M.S., Vukosav B., Radoš D., *Friends-and-Neighbours efekt na parlamentarnim izborima 2020. u Hrvatskoj*, „Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja” 2023, nr 4(32), <https://doi.org/10.5559/di.32.4.05>.

- Dušková N., *The geography of the populist vote in Slovakia*, „Charles University. Faculty of Social Studies. Institute of Economic Studies” 2023, <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/182593/120445046.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 24.09.2024].
- Johannsen L., *The foundation of the state: emerging urban-rural cleavages in transition countries*, „Communist and Post-Communist Studies” 2003, nr 3(36), [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(03\)00040-0](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(03)00040-0).
- Kevický D., *Themes, approaches, and methods in the geographical analysis of Czech and Slovak parliamentary elections: a systematic review*, „Acta Universitatis Carolinae Geographica” 2021, nr 2(56), <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.16>.
- Kevický D., *Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia*, „Eurasian Geography and Economics” 2022, nr 5(65), <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2151485>.
- Kevický D., *Volebná účasť na Slovensku v roku 2020 z pohľadu geografie – zmena alebo stabilita?*, „Acta Geographica” 2022, nr 2(64), http://www.actageographica.sk/stiahnutie/64_2_03_Kevicky.pdf [dostęp: 24.09.2024].
- Kowalski M., *Trwałość przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Przegląd Geograficzny” 2023, nr 1(95), <https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.1.3>.
- Máliková L., Mikuš R., *Patterns of electoral behavior in marginal rural communes: case study from eastern Slovakia*, „Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography” 2015, nr 1(9), <http://dx.doi.org/10.5719/hgeo.2015.91.5>.
- Marmola M., *Nowe partie polityczne w Polsce, Czechach i na Słowacji z perspektywy geografii wyborczej*, „Political Preferences” 2017, nr 17, <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.mhp-c93cb820-9938-4bb5-96c7-6c4caf726591> [dostęp: 24.09.2024].
- Marušiak J., *Political Entrepreneurs as a Challenge for the Party System in Slovakia*, „Politologický Časopis/Czech Journal of Political Science” 2017, nr 2(24), <https://czechpolsci.eu/article/view/34940/29830> [dostęp: 24.09.2024].
- Marušiak J., *Slovak, not Brussels Social Democracy’. Europeanization/De-Europeanization and the Ideological Development of Smer-SD Before 2020 Parliamentary Elections in Slovakia*, „Politologický časopis – Czech Journal of Political Science” 2021, nr 1, <https://doi.org/10.5817/PC2021-1-37> [dostęp: 24.09.2024].
- Mikuš R., Gurňák D., *Electoral System of Slovakia – Perspective Of Political Geography*, „Journal of the Geographical Institute ‘Jovan Cvijic’” 2014, nr 1(64), <https://doi.org/10.2298/IJGI1401079M>.
- Plešivčák M., *Časopriestorové aspekty rurality volebnej podpory rozhodujúcich politických strán na Slovensku v celoštátnom a regionálnom kontexte v období rokov 1998–2010*, „Politologický časopis – Czech Journal of Political Science” 2013, nr 2(20), <https://doi.org/10.5817/PC2013-2-176>.
- Stradiotová E., Štefančík R., *The far-right and the Roma; Reflection of anti-Roma rhetoric in electoral behaviour in Slovakia*, „Acta Geographica Universitatis Comenianae” 2022, nr 2(66), http://www.actageographica.sk/stiahnutie/66_2_02_Stefancik_Stradiotova.pdf [dostęp: 24.09.2024].
- Zajc M., *Contemporary Borders as ‘Phantom Borders’. An Introduction*, „Südosteuropa” 2019, nr 3(67), <https://doi.org/10.1515/soeu-2019-0023>.